
MARTINUS NIJHOFF (1894 – 1953)

Zijn leven

Martinus Nijhoff stamde uit een Haagse familie van uitgevers, boekhandelaars en boekenvrienden. Een gelijknamige grootvader is de stichter geweest van de befaamde uitgeverij en boekhandel.

Voorals Martinus' moeder heeft grote invloed op hem en zijn werk uitgeoefend. Ze was heilsoldate en een oprecht gelovige vrouw: zo heeft ze bijbelse stukjes geschreven, die door de protestantse jeugd van Nederland gespeeld werden. De godsdienstige sfeer waarin ze haar beide zoons opvoedde, heeft duidelijk op de schrijver ingewerkt.

Na zijn schooljaren studeerde Nijhoff rechten in Amsterdam. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog (1914) werd hij opgeroepen voor de militaire dienst en vervulde daar de functie van reserve-officier. In de dertiger jaren studeerde Nijhoff uit liefhebberij Nederlands.

Hij heeft veel gereisd.

Kort voor zijn dood werkte hij mee aan de nieuwe psalmberijming.

Het uur U, aanleiding en vorm

In 1937 voltooide hij het gedicht *Het uur U*. In die tijd studeerde Nijhoff Nederlands en wat de vorm ervan betrof, liet hij zich inspireren door de middeleeuwse verhalen. Hij schreef het gedicht in gepaard rijmende verzen. Het gedicht lijkt bij het lezen veel op proza. Dit komt door de vele enjambementen en het gebruik van alledaagse woorden.

Het gedicht is niet in een bepaald metrum geschreven, maar in zgn. toppenverzen. Dit betekent dat het net als de epische poëzie van de middeleeuwen per versregel 3 of 4 willekeurige accenten heeft.

Twee zaken zijn de aanleiding geweest om *Het uur U* te schrijven: het lezen van de novelle *De straat* van Ina Boudier- Bakker en een droom van zijn zoon Faan.

Verklaring van de titel

De term 'het uur U' is een militaire term: het alleen bij de legerleiding bekende tijdstip van de aanval wordt ermee aangeduid.

In de Eerste Wereldoorlog werd het moment van de aanval (het uur U) aangegeven door middel van het afschieten van een lichtkogel. De manschappen die in de stellingen lagen, zetten bij het zien van de lichtkogel de aanval in.

In dit gedicht betekent de titel: dit is het uur van het oordeel; de combinatie van dood, hel en hemel doen dit vermoeden.

De inhoud

- I. De komst van een man in een doodstille straat, waar alleen wat kinderen spelen, maakt daar de stilte nog dieper.

- II. Het is een dreigende stilte als vlak voor een militaire aanval. Het geluidloze wordt hoorbaar: elektriciteit, water in de waterleiding, gas door de buizen, en ook in de mens: wanhoop, hoop, verstikt verlangen.
- III. Deze helse muziek veroorzaakt visioenen bij de straatbewoners.
- IV. De dokter ziet, hoe hij de wetenschap verried voor werk dat meer geld opbracht; de rechter hoe hij het recht misbruikt heeft en zelf schuld bekent; de ‘dame die niemand kent’ krijgt een visioen van zuiverheid en onschuld.
- V. Daarna komt ieder weer terecht in het ontredderd dagelijks bestaan. Het was alsof men op een zinkend schip was en de vertrekkende reddingsboot nastaarde. Er was olie op de golven gegooid, maar nu spoelt een golf vermengd met die olie over het schip en doet het zinken.
- VI. De geest komt op aarde terug, maar door het lichaam niet verwelkomd, stijgt hij weer op.
- VII. De vreemdeling is nu verder in de straat; men is opgelucht, behalve de rechter.
- VIII. Maar er gebeurt iets ontzettends: de schrik slaat de bewoners om het hart, men kookt van woede.
- IX. De man komt bij de kinderen.
- X. Het zijn vier kinderen, een is er een meisje. Een klein jongetje wordt met zijn autoped geplaagd. Dan lopen ze achter de man aan, laten alles achter. Hij blijft een ogenblik staan, kijkt de kinderen aan en gaat dan verder. Hij verlaat de straat.
- XI. De moeders roepen de kinderen binnen. De vogels keren terug. De tram komt aangereden, er was storing in de leiding geweest.
- XII. De kinderen zitten aan tafel; de vogels zingen hun lied, maar niet in de bomen, want die zijn er nog niet.

De laatste vier regels van het gedicht kunnen als de epiloog beschouwd worden. Ze zijn lyrisch, de dichter geeft als het ware zijn commentaar.

De straat en de bewoners

Deze straat stelt de gegoede maatschappij voor. De straatbewoners zijn representanten van de ‘roddelende en kleinburgerlijke mens’. Ze worden sterk beheerst door het materialisme.

Personen die hun tekort zien

De dokter,
de rechter (die schuld bekent!),
de dame die niemand kent. (het kreng).

De kinderen

In tegenstelling tot de volwassen straatbewoners gaan de kinderen met de man mee. Maar als het ernst begint te worden, keren ze terug. De moeders roepen hen dan ook driftig terug. Ook de kinderen zijn al aangetast door het materialisme (vgl. de passage met de autoped).

De arbeider die de bomen moet planten

De arbeider is afwezig als de man komt, hij staat erbuiten. Hij heeft geen deel aan het algeheel gewetensonderzoek van de straat. De arbeider hoort in de burgerlijke straat niet thuis, het is zijn wereld niet.

Wie is de man die door de straat komt?

Nijhoff zelf noemde hem 'de levende mens'.

We moeten er de naaste onder verstaan: niets onderscheidde hem van een ander mens (zie r. 104-106), maar dan wel de naaste in wie Christus zich openbaart. (Zie Matth. 25: 35-40)

Er zijn in het gedicht verscheidene verwijzingen naar Christus

r. 20 e.v. : de werkmans verlaat de straat om drie uur, het tijdstip dat Christus stierf.

r. 35 ,, : vergelijking met een dief, vgl. Openbaringen 3: 3.

r. 38 ,, : vergelijking met de Griekse god Hermes (de god die de boodschappen overbrengt van de oppergod, dus hier als hemelboodschapper.)

r. 48 ,, : wolkje dat de komst aankondigt, vgl. Lukas 21: Christus zal wederkomen op de wolken.

r. 202 ,, : het drinken van levend water, zie Johannes 4.

r. 380 ,, : aantrekkingskracht op kinderen: "Laat de kinderkens tot Mij komen."

De stilte

Dit is de stilte van de eeuwigheid. Beneden de stiltegrens van de wereld klinkt de straatbewoners de muziek van de eeuwigheid in de oren. Met binnendringen van de eeuwigheid in de tijd worden de straatbewoners geconfronteerd met de dood. Ook het onderhuidse leven is nu hoorbaar geworden: hartklop, droom, geeuw, bloedsomloop, wanhoop, stille hoop.

Alles wat nooit stem werd, wordt gehoord: het leven dat niet geleefd, de droom die niet verwerkelijkt, het verlangen dat niet vervuld werd.

Wie zijn verlangen onvervuld liet, moet daarentegen het ravijn des doods over zonder brug. Dat is natuurlijk onmogelijk. (Denk hierbij aan de gelijkenis van De rijke man en de arme Lazarus.)

De straatbewoners zien wat ze hadden kunnen doen. Er is dus sprake van een tekort. Wie daarmee geconfronteerd werden, zagen we reeds eerder.

Hoe loopt 'het verhaal' af?

De kinderen zijn binnen, weer opgenomen in het materialistische burgerlijke bestaan. Het normale sleurleven gaat weer verder.

De vogeltjes keren weer terug en strijken neer in de raamkozijnen; niet in de bomen, want die zijn immers nog niet geplant. De bomen zijn het symbool van het zuivere, natuurlijke leven. Het ideale leven in de straat is er niet; het natuurlijke leven in de straat zal zonder arbeider geen werkelijkheid kunnen worden. Denk hierbij aan de laatste vier regels van het gedicht, die lyrisch zijn.

Thema

De confrontatie van de mens met zijn ideale, door hemzelf verraden ik.

Afsluitende opmerkingen

We zouden *Het uur U* een unanimistisch kunstwerk kunnen noemen.

Unanimisme noemt men die kunstrichting die tracht een collectiviteit, een gemeenschap, te beschrijven, om vanuit die collectiviteit te komen tot de beschrijving van de afzonderlijke individuen.

Enkele woordverklaringen

agonie: zeer hevig lijden, doodsstrijd, vs. 132

infernaal: hels, vs. 153

euforie: zeer gelukkig gevoel, vs. 175

Diana: Griekse godin van de jacht, vs. 205

sit verbo venia: men vergeve mij de uitdrukking / met verlof gezegd, vs. 315

het heilig kruis achterna geven: na zijn vertrek hem een kruisteken in zijn richting achterna geven (zoals bij een uitvaart over een lijk) om uit te drukken dat hij nooit meer terugkomt, vs. 316

Literatuur

I. Primaire literatuur:

Martinus Nijhoff: 'Het uur u' in Verzamelde Gedichten, Vijfde druk, Amsterdam, 1973, blz. 225 t/m 240.

II. Secundaire literatuur:

Uit: 'Dit meldt het uur U', teksten omtrent *Het uur u* van Martinus Nijhoff, bijeengebracht door Dirk Kroon, 's-Gravenhage, 1986:

F.W. van Heerikhuizen: Glorie en verval van *Het uur u*, blz. 30 t/m 47.

Karel Meeuwesse, Van Voorstraat tot Herenstraat + bijlage Martinus Nijhoff over *Het uur u*. blz. 66 t/m 79.

Karel Meeuwesse, Over *Het uur u*

1. De man in de straat
2. De straat als symbool, blz. 82 t/m 99.

Karel Meeuwesse: Een klein commentaar, blz. 126 t/m 128.

W. N. Visserman, De vreemdeling in *Het uur u*, blz. 140 t/m 148

Dr. G.P.M. Knuvelde, *Het uur u*, blz. 270 t/m 273.

Wiel Kusters, Een geprolongerd visioen, blz. 306 t/m 310.

Karel Meeuwesse, Nog steeds die man door de straat, blz. 185 t/m 205.

